

YU ISSN 0350-185x  
UDK 808

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

# ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

## XLII

Уређивачки одбор:

*др Таијана Бајић-Ивић, др Даријанка Горијан-Премк, др Ирена Грицак, др Милка  
Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайичић, Блаже Конески, др Тине Лофар,  
др Александар Младеновић, др Асим Пецо, др Миљар Пешикан, др Живојин  
Ситанојчић, др Драго Ђујић*

Главни уредник  
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД  
1986

## О МАРИЈИНСКОМ ЈЕВАНЂЕЉУ

О времену када су преписивани поједини старословенски споменици судимо само посредно, на основу њихових палеографских, ортографских и језичких особина. Тако се ствара представа о релативној хронологији њиховог настанка која, разуме се, подлеже и ревизијама. Што се тиче просторног лоцирања, обрађала се пре свега пажња на језичке особине које могу да нас упуте на неку ширу или ужу дијалекатску област, па се обично и закључивало да је текст везан за њу. При том се губило из вида да су у посебно значајним и активним црквено-религиозним центрима могли да се стичу људи из различитих крајева. Нама се чини да сада можемо, са довољно основе, да предочимо ближе онај историјски контекст у коме је настао један од најзначајнијих старословенских рукописа, Маријинско јеванђеље.

Тај глагољски текст је 1844. године Виктор Григорович понео са собом у Русију из светогорског манастира-скита Рођење Богородице Марије, који је раније носио име Ксилург. Стога П. Ђорђевић сматра да би га било боље називати Богородичким или Ксилуршким јеванђељем.<sup>1</sup>

Текст је свестрано проучио и издао В. Јагић.<sup>2</sup> Прихвата се да је он млађи од Зографског јеванђеља и да је настао почетком XI века. У најновије време Х. Лант га приписује 20-тим или 30-тим годинама XI века, што би се уклапало у слику коју имамо у виду.<sup>3</sup>

За Маријинско јеванђеље је карактеристично мешање слова ж и оу као и замена н за њ у добром броју примера. Према тим особинама, као и због употребе лексеме *кокоџъ*, Јагић је сматрао да је преписивач овог текста, који се служио македонским предлошком, потицао из српскохрватске језичке области.<sup>4</sup> Пада у очи то да је скоро у свим случајевима када је написао и уместо њ преписивач исправљао свој пропуст тиме што би дописао њ изнад реда. Он је, значи, био свестан да је одступио од норме и трудио се да се што брже исправи. Али он не поступа

<sup>1</sup> П. Ђорђевић, *Старословенски језик*, Матица српска 1975, 35.

<sup>2</sup> И. В. Ягич, *Мариинское четвероевангелие*, Берлин 1883.

<sup>3</sup> Н. G. Lunt, *On OCS Gospel Texts* (копија реферата одржаног на Бугарско-америчком симпозијуму новембра 1981), 3.

<sup>4</sup> Сп. И. В. Ягич, *op. cit.*, 410, где се за овај споменик каже: „он должно бытъ написан где нибудь в пределах тех стран, где в XI веке жили Хорваты и Сербы, по всей вероятности в Боснии или южнее“.

тако у односу на замену слова ж и оу. Јагић бележи само један пример када је оу исправљено у ж.<sup>5</sup> Према томе, може се закључити да је ово мешање он сматрао нечим што је допуштено, да га је узимао као одступање које је нашло своје место и оправдање у употреби. Тешко бисмо могли да се сагласимо да би само већа техничка погодност за исправљање њ била објашњење за такву разлику у ставу преписивача. Пада у очи с друге стране да код њега нема аналогног мешања слова љ и љ, што би се с правом и у исто таквој мери очекивало, на фонолошкој основи, ако би се радило само о спонтаном изразу једне особине (деназализације) преписивачевог дијалекта.<sup>6</sup>

Оваква би ситуација више одговарала руским текстовима, у којима је слово љ задржано, док се као замена за слово ж јавља оу, што стоји, разуме се, у вези са променом црквеног изговора. Намеће се претпоставка да је преписивач Маријинског јеванђеља био у свом одступању од правилне употребе ж окуражен праксом руске писмености, која је у овом пункту потврђивала оно што је он имао у свом дијалекту. Он је налазио потребну санкцију да изговор у за задњи назални вокал сматра могућом варијантом црквеног изговора, тако да се није осећао дужним да се коригује.

Али где је могло да дође до једног оваквог контакта, да би он могао да дозна какав је изговор прихваћен у руској средини која је сигурно тешко могла да пристане на назалне вокале? То је могло да се догоди на Светој Гори, што нас већ уводи у један одређени амбијент и у једну одређену историјску ситуацију. Да би се оправдала ова претпоставка, очевидно је да треба допустити постојање руског монашког центра на Светој Гори већ у првим деценијама XI века. У светогорској словенској традицији, али и не само у њој, него и у неким подацима који потичу из светогорских аката, налазимо довољно основа за једну такву тврдњу. Још у XV и XVI веку памтили су светогорски монаси да је руски манастир основан за времена Јарослава Мудрог, па чак и Владимира.<sup>7</sup> Тај манастир је био Ксилург, док је касније, 1169. године, био основан и познати велики руски манастир св. Пантелејмона. Ослањајући се на светогорске акте, В. Мошин закључује да је руски манастир на Светој Гори основан „сравнително незадолго до 1016 года.“<sup>8</sup> Чини нам се немогуће да се Кијевско кнежевство, које је у време Јарослава Мудрог било и у родбинским везама са пољским, мађарским и француским двором, не би постарало да има свој пункт у једном таквом међународном центру какав је била Света Гора.

Пре поменуте године на Светој Гори је постојао један словенски манастир — Зограф, чије оснивање традиција везује за Цара Самуила.

<sup>5</sup> И. В. Ягич, *op. cit.*, 424.

<sup>6</sup> Неколико примера које наводи Јагић (*op. cit.*, 424) за прелаз љ у љ не могу да сведоче о особини преписивачевог дијалекта у смислу Јагићеве тврдње. То могу да буду само рани примери о почецима деназализације на македонском терену пошто је рефлекс ж за предњи назални вокал карактеристичан управо за македонски језик.

<sup>7</sup> Уп. А. В. Соловьев, *История русского монашества на Афоне*, Записки русского научного института в Белграде, в. 7, 1932, 151—152; В. Мошин, *Русские на Афоне и русско-византийские отношения в XI—XII вв.*, *Byzantinoslavica IX*, 1947, 62.

<sup>8</sup> В. Мошин, *op. cit.*, 62.

Разумљиво је да су Словени тражили уточиште пре свега у словенским манастирима, па се тако лако могло догодити да један човек из штокавских крајева буде прихваћен у Ксилургу, онако као што је касније, крајем XII века, руски манастир прихватио и св. Саву. Ову аналогију можемо развијати и даље. Познато је, после А. Белића, колико је био јак руски утицај на усклађивање српског правописа у време св. Саве.<sup>9</sup> Један Савин претходник могао је да се поводи за тим утицајем, у околностима које смо описали, већ у 20-тим или 30-тим годинама XI века (ако примимо мишљење Х. Ланта о времену када је преписано Маријинско јеванђеље). Не треба да сметнемо с ума да је управо у тим годинама престиж Ксилурга морао знатно да порасте. Наиме, пропашћу Самуилове државе, Зограф је изгубио свог највећег старатеља, док је Ксилург могао да ужива пуну материјалну и политичку подршку моћног Кијевског кнежевства. У тим околностима не би нас зачудило јачање руског утицаја. Не може бити од неког већег значаја, када се ради о допуштању тог утицаја, то што је Маријинско јеванђеље глагољски текст, док је руска писменост афирмисала ћирилицу. У оно време словенски писмени људи су добро знали и једну и другу азбуку, као што видимо из тога што се касније у Русији преписује са глагољских предложака, па се у тим преписима срећу чак и глагољска слова.<sup>10</sup> Уосталом, у самој Самуиловој држави се, очито, већ форсирала, бар у неким доменима, ћирилица. Наиме, неће бити случајно то што су Самуилов и Битољски натпис ћирилички. Инсистирало се, очигледно, на државном легитимитету, а то значи и на преузимању преславске дворске традиције. То ипак није сметало да се настави са копирањем глагољских текстова. Тако би и Маријинско јеванђеље могло да буде преписано у том прелазном времену, и то у оном светогорском манастиру у коме је било и нађено.

Скопље

Блаже Конески

## Резюме

Блаже Конески

## О МАРИИНСКОМ ЕВАНГЕЛИЈУ

Для Мариинского евангелия характерно смешение букв ж и оу а довольно часто встречается замена буквы ы буквой и. На основании этого, а также на основании употребления лексемы *кокогъ В*. Ягич сделал вывод, что переписчик данного текста был по происхождению из сербохорватской языковой среды. Переписчик регулярно исправлял себя в тех случаях, когда вместо *ы* писал *и*, чем он проявлял свое

<sup>9</sup> А. Белић, *Учешће св. Саве и његове школе у стварању нове редакције српских ћирилских синоеника*, Светосавски зборник 1, Београд 1936, 211–276.

<sup>10</sup> М. Сперанский, *Откуда идут старейшие памятники русской письменности литературы?*, *Slavia VII*, 1928–1929, 529 и даље.

сознательное отношение к факту отступления от нормы. Однако, он не поступает так в тех случаях, когда речь идет о смешении букв љ и оу; это значит, что В. Ягич данное смешение считал отступлением, нашедшим свое место и оправдание в употреблении. С другой стороны, бросается в глаза, что у него нет смешения букв љ и ѣ! Такая ситуация отвечала бы скорее русским текстам. Естественной кажется предпосылка, что переписчик, отступая от правильного употребления љ, делал это под влиянием практики русской письменности. С этой практикой он мог ознакомиться на Афоне где уже в первые десятилетия XI века существовал русский монастырь Ксилург.